



NA-TÚRA: KŐSZEG NEVEZETES VÉDETT FÁI, NÖVÉNYEI

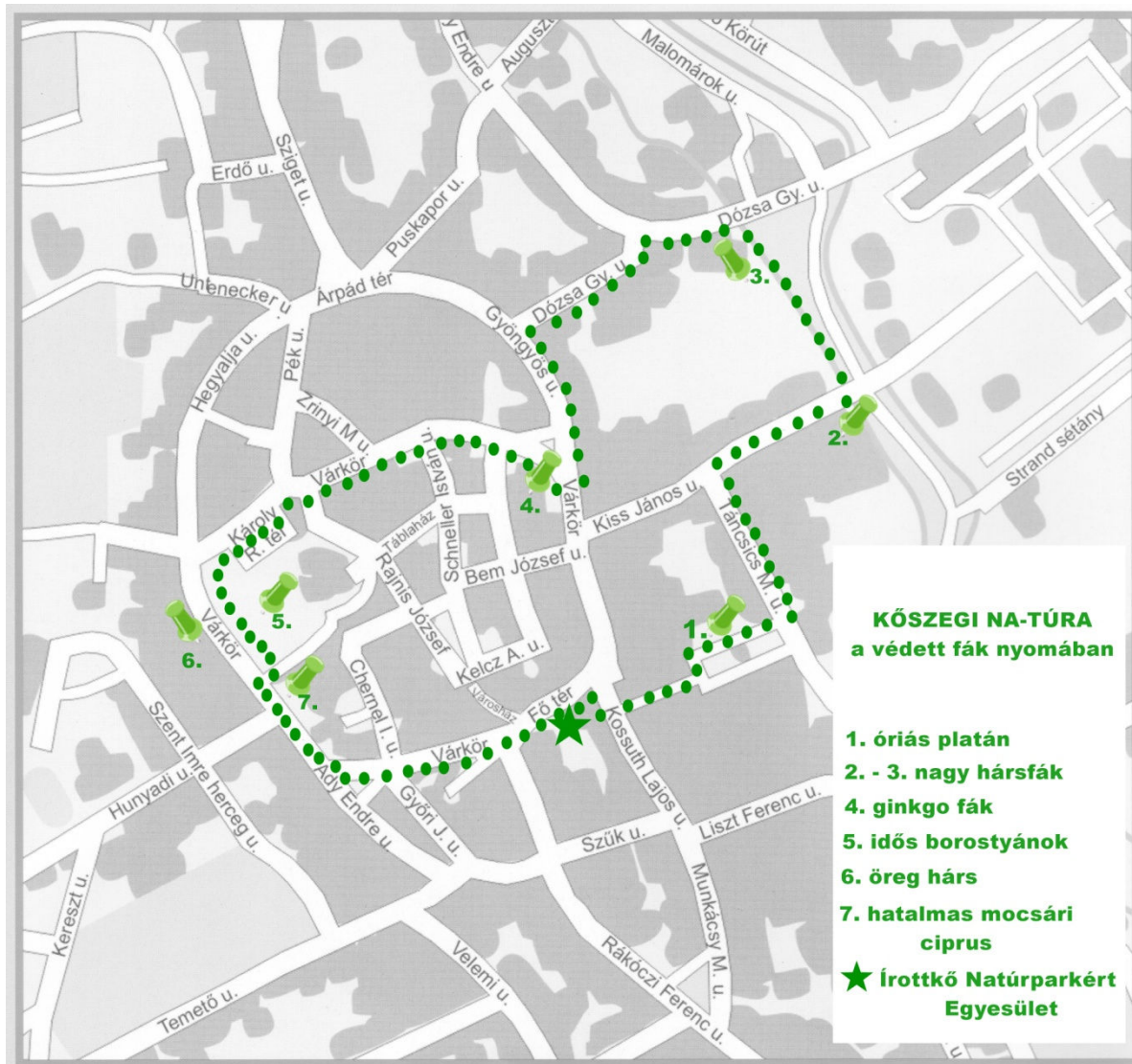
NA-TÚRA

ÚTVONAL ÉS LEÍRÁS

BÁTRAN VIGYE MAGÁVAL ÖSSZÁLLÍTÁSUNKAT!



KÖSZÖNJÜK, HA MÁSOK IS ITT TALÁLJÁK MAJD A KIADVÁNYT.



A séta az Írottktó Natúrparkért Egyesület Tourinform irodájától indul és oda is érkezik.

A Fő téren az Írottktó Hotel mellett elsétálva a Várkört keresztezve – a piacon keresztül – a Kossuth Lajos utcán a tűzoltóság mögött érjük el az **óriás platánfát (1)**. Az épület mögött tovább haladva a Táncsics Mihály utcán balra fordulunk majd jobbra a Kiss János utcán. Ez után balra a Gyöngyösparti sétányon haladunk a Gyöngyös és a Malomárok között a Dózsa György utcáig. Itt **több nagy hársfa (2-3)** mellett haladunk el. A Dózsa György utcán balra fordulva a Gyöngyös utcáig megyünk, itt balra fordulunk. Hamarosan elérjük a Várkört, ahol nem egyenesen, hanem jobbra fordulva fogjuk folytatni utunkat. Itt a kereszteződésnél a Várkör „sarkán” találjuk a Hunyadi Mátyás parkot – többek között - **két szép ginkgo fával (4)**. A Várkörtön tovább sétálva a Kék Huszár étterem előtti parkolón áthaladunk és a várak melletti parkon megyünk tovább. Innen egyrészt a **várfal idős borostyánjai (5)** figyelhetők meg, másrészt az út túloldalán a Várkör 90. előtti **öreg hárs (6)**. A park végén a várak folytatásában találjuk a **hatalmas mocsári ciprust (7)**. A Várkörtön tovább haladva a jobbra nyíló **Hunyadi utca öreg hársfa sorára** is vethetünk néhány pillantást. Sétánk során elhaladunk a Jézus Szíve templom mellett és újra a Fő térre érünk, az **Írottktó Natúrparkért Egyesület Tourinform irodája** elé, körtúránk kiinduló pontjához.

Köszönjük, hogy megcsodálja városunkat és különleges növényeit!

Kőszegi NA-TÚRA: Kőszeg nevezetes védett fái, növényei

(szerkesztette: Horváth Csaba)

Elővers:

Fodor András: Káprázat

Sugarát a tágas út
kifeszíti rám.

Lila köd babrál a távol
márványhomlokán.

S föltetszik a mondhatatlan,
amit csak az álom ért el:
körülfog az őszi város
emberarcú derűjével.

Párát libegtet a föld,
lélegzik a kő,
vízen, égen tündököl a
könnyű levegő;
fák között a villanások
rám lobbannak, elsuhanak.

Nem tudok szemébe nézni
az időtlen pillanatnak.

Labirintust sző körém,
befed a fasor,
sárga ernyők meleg árnya
arcomba hajol.

Lépkedek a fanyar, édes
ázott lombok évadában...

Miért kell elveszteni újra,
amit egyszer megtaláltam?

Ferenczy Béni: Fák könyve

Magyar Helikon 1976.

Vers a kőszegi óriás platán elé:

*Én vár vagyok. Az évek ostromolnak.
De tegnap lesz belőlük sorra mind.
S hogy még sokáig én leszek a holnap,
megérzi, ki csak egyszer rám tekint.*

Devecseri Gábor: Az öreg fák ciklus kötetben meg nem jelent darabjai /Cím nélkül/

Az óriás platán

A tűzoltóság épülete mögött, az egykori Unger kertben található ez az impozáns méretű, 150-200 évesre becsült juharlevelű platán (Platanushybrida). Magánterületen található, 1960 óta áll természetvédelmi oltalom alatt.

Törzskerülete megközelíti a 9 m-t, magassága kb. 28 m, hazánk egyik legnagyobb platánja. Az Írottkőtől induló (vagy ott végződő) Országos Kéktúra belvárosi szakasza a fa mellett vezet el, sőt a Mária út is itt halad el.

A legenda szerint a város nagymúltú gimnáziumának diákjai a jelentősebb vizsgáik előtt a fa alatt pihentek, könyveiket a fa tövébe helyezve. Így a tudás a hagyományos értelemben vett tanulás nélkül „szállt” beléjük.

A juharlevelű platán két faj, a nyugati platán (Platanus occidentális) és a keleti platán (Platanus orientális) hibridje. Európa-szerte kedvelt díszfa, parkfa. Itália területére először a Rómaiak telepítették be.

A 19. század első felében, a parkok, kastélykertek „felvirágzásának”, divatjának első hullámát nem véletlenül nevezik – kertészeti értelemben – „platán kornak”.

Őstörténete: A zárwatermők népes csoportjának – ahová a platán is tartozik – az első bizonytalan képviselői már a triász korban (kb. 230 millió éve) megjelentek, de igazán uralkodóvá a felső-krétában váltak (100 millió éve). A nemzetség (Platanus) a krétától máig él. A miocénben (25 – 6 millió év) különösen gyakori. Ekkor Magyarországon is erdőalkotó, az ősmaradvány-anyagban gyakran találkozhatunk vele. A Budafoki miocén kavicsokban törzsmaradványok, a Felsőtárkányi felső-miocén rétegekben levélmaradványok formájában található meg.

Érdekességek:

- A nyugati platán (*Platanus occidentális*) É-Amerika legmagasabbra növő lombhullató fája (50 m).
- A keleti platán (*Platanus orientális*) a Balkántól a Himalájáig alkot erdőket.
- A platánok nagyon magas kort is megérhetnek; Kósz szigetén (Törökország partjaihoz közeli Görög sziget) él egy 2000(!) évesre becsült platán. A törzskerülete eléri a 40 métert, hatalmas ágait 50 márványoszlop tartja.
- Növényrendszertanilag a Csodamogyoró-félék (*Hamamelidales*), máshol pedig a Rózsa-félék (*Rosales*) rendjébe sorolják a platánokat.
- Az egyetlen nemzetségnek (*Platanus*) jelenleg csak 6-7 fajt ismerjük.
- Révai Nagy Lexikonjában Boglárfa (nyugati és keleti boglárfa) néven találjuk.
- A latin *platanus* név a görög *platanosz* átvétele, mely szó a széles, széles levelű jelentésű *platüsz* melléknévvel függ össze (Platón neve is innen eredeztethető; 'széles vállú').
- Már Plinius is említi a *Naturalis historiae libri* című munkájában, mint az egész Római provincia területén elterjedt fafajt, elsősorban árnyat adó díszfát.
- A közel-keleti népek szent faként tisztelték a platánt (föníciaiak, sumerok, akhádok egyiptomiak).
- A görög mitológiában az újjászületés jelképe volt, Kalkhász istennő fája.
- Az irodalomban számtalan helyen találkozhatunk vele. Impozáns mérete, könnyen felismerhető volta (foltokban leváló kérge) sok költőt, író megihletett. (Publius Ovidius Naso: *Metamorphoses /Átváltozások/ - Cyparissus*; Ady Endre: *A platánfa álma*; Devecseri Gábor: *Platánok stb.*)

Nyelvtörő: Netán platán, netán palánta, netán tán platán-palánta?

Devecseri Gábor: *Platánok /részlet/*

„Érezd meg életünket, végy részt benne. Megtanulhatod alattunk és közöttünk, hogyan élj minden másodpercben hosszan és tartalmasan. Változatosan és egyenletesen. Mert a mi másodperceink mohóak. Mindent magukba isznak, mindegyik mindig újra a mindent. A mi másodperceinknek nemcsak évszázadai vannak. Mindegyikükben ott világít, törzsünk tömör erejét, kérgünk izgalmas krónikáját táplálva, félelmesen és nyájasan a teljes végtelenség.”

Hársfák

A város több pontján is vannak védett hársfák, hársfasorok. A körséta során hársfákkal a Gyöngyös-parti sétányon, a Várkör 90. számú ház előtt és a Hunyadi utcában találkozhatunk.

A hársfafélék (Tiliaceae) a zárvatermők népes csoportjába tartoznak, a Málvák (Malvales) rendjének első családját alkotják. Leginkább fás, trópusi növények.

Hazánkban a hársaknak három faja közismert; az ezüsthárs (Tiliaargentea), melynek levélfonákja csillagszöröktől ezüstösen, vagy zöldes-fehéren molyhos; a kislevelű hárs (Tiliacordata), mely hegy- és dombvidékeink árnyas erdeiben él; és a nagylevelű hárs (Tiliaplathyphyllos), amely leginkább sziklás, humuszban gazdag, nyirkos talajú erdőkben él.

A hárs jó mézelő, virágzatának teája izzasztó hatású, hurutos betegségek, köhögés, nátha ellenszere. A hársfaszén bélfertőtlenítő hatású. Fája értékes ipari fa.

Östörténete: Közép-Európában a hársfafélék biztos maradványai csak az alsó-pliocéntól (5,3 millió év) ismertek.

Érdekességek:

A legtöbb európai nép kultúrájában kiemelkedő szerep jutott a hársfáknak.

- A Görög mitológiában Philüra istennő a hárs jelképe. Bizonyos mitológiai jelentésekben Philüra a Tejút istennője. Gyermeke – Kheirón kentaur – csodálatos gyógyító erejét tőle kapta.
- A délszláv népek június hónapot a hársról nevezték el (lipa=hárs, lipanj=június), júniusban, a napforduló körüli időben a legfontosabb méhlegelő a hárs volt.
- Az erdei (hegyi) cseremiszek a halottak emlékére hársfabotot vágtak, és azzal úgy bántak, mintha élő személy lenne.
- Világfaként jelenik meg a germán Nibelung legendában.
- A viking, illetve a germán mitológiában Freyának, a szerelem, a természet és az élet virulása istennőjének fája. Az ősi germánok gyűléseit hársfaligetben tartották, mert úgy hitték, hogy a hársfába nem csap bele a villám.
- A középkor lovagi költészetében – a német lovagok dalaiban – a szerelemfája.
- Számos híres hársfa kapcsolódik a magyar történelem nagy alakjaihoz (Mátyás király, Rákóczi fejedelem stb.).
- Híres és szép hársfasorok találhatók Köpcsényben, az Erdélyi Bonchidán, és talán a legjelesebb Nagycenken.
- Neve finnugor eredetű, a régi háncs szavunkkal függ össze. Másik lehetőség, hogy a hás ~ hárs esetleg azonos a hasad, hasít igék tövével. Kérgét ugyanis könnyen le lehet hasítani, hántani. A lehántott kéreg erős rostjait sokféle célra felhasználták (pl: szőlő kötözésére).

- A tudományos Tilia név már Linné előtt is használatos volt. A már Vergiliusnál és Pliniusnál is olvasható tilia nevére vezethető vissza.
- Sió, a Balaton tündére minden udvarlójától hársvirágmézét kívánt, hogy vele arany fűrtjeit locsolhassa.
- A reneszánsz korában elterjedt „kettős lugasokat” (vagy fára épített filagóriákat) leginkább hársfákra készítették. A magyar kertekben is sok volt belőlük.
- Faanyagát már a középkorban is használták. Sok középkori mester használt hársfát Krisztus és Mária megformálására. Ezért kapta a *lignumsacrum*, azaz szent fa nevet.

A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy az irodalomban számtalan helyen találkozhatunk vele. Csak néhány példa:

- P. O. Naso: Metamorphoses/Átváltozások/ - A fák gyülekezése. Cyparissus Philemon és Baucis
- Devecseri Gábor: Fésülködő hárs; Szerepcsere
- Gustav Krklec: Hársfa
- H. Heine: Holdezüstös hársvirágok
- Weöres Sándor: A hársfa mind virágzik

Devecseri Gábor: Szerepcsere

A hárs méz-illata
 az ablakon beárad;
 és régi reggelik
 idill- emléke árad
 a mosti nyárba véle.
 Marad belőle télre:
 a méz, asztalra téve,
 megpörgeti a képet:
 fölötte – víg kísértet –
 a nyár jár s illata,
 a méz hárs-illata.

Ginkgo biloba

A Várkör „sarkánál”, a Hunyadi Mátyás téren áll két nagy páfrányfenyő (Ginkgo biloba). Néhány fiatalabb példány az Árpád téren is megtalálható.

A Ginkgo biloba minden tekintetben különleges növény. Rendszertanilag a Nyitvatermők (Gymnospermatophyta) tartozik a fenyőkkel, ciprusfélékkel stb. együtt. A nyitvatermőknek ma csak hatszáz faja él, de mennyiségi szerepük jelentős.

A Páfrányfenyő-félék ősi típusú, egyetlen faj kivételével kihalt növénycsoport. Ez az egyetlen faj a Ginkgo biloba. A Ginkgo biloba lombhullató fa, az ősz beálltával aransárgára színeződő leveleiben gyönyörködhetünk. A levelek villás erezetűek, legyező alakúak. A növény kétlaki, más-más egyedek vannak a termős és a porzós virágok. A megtermékenyítés még a cikász-félékhez hasonló, mozgó spermatozoidok segítségével történik a már lehullott magkezdeményben is.

Őstörténete: A Ginkgo biloba egy igazi élő kővület! A Ginkgo „rokonságának” első képviselői a perm időszakban, mintegy 260 millió éve jelentek meg. Virágkorukat a földtörténeti középkorban (Mezozoikum) élték. A triász időszakból több fejlődési ágat, legalább tíz nemzetséget lehet kimutatni. A ma is élő Ginkgo nemzetség legidősebb képviselői a júra (208-144 millió év) időszak elejéről kerültek elő. Magyarországról is ismerünk ebből a korból származó Ginkgo-féléket. A nemzetség a virágkora a krétában (144-67 millió év) teljesedett ki, az ősmaradványok alapján ekkor élt a legtöbb Ginkgo faj. A csoport a felső-krétától indult fogyatkozásnak. A korábban 60 – 80 millió évet megélt nemzetségek sorra kihaltak. A földtörténeti újkorra (Kainozoikum) a Ginkgo mellett már csak egy nemzetség maradt, ami a harmadidőszak (67-2,6 millió év) elején eltűnt. A ma is élő Ginkgo biloba első képviselőit a harmadidőszak kezdetétől ismerjük. Ekkor még sok faj tartozott a Ginkgo nemzetségbe, de a fajok száma egyre fogyott, és a ma élő egyetlen faj a pliocénben (5,3-2,6 millió év) maradt teljesen magára.

Evolúciós fejlődése a magkezdemények és a pollenzsákok számának csökkenése, és a sokszorosán szeldelt levél egységessé válásának irányába vezet. A levél alakváltozását a Ginkgo biloba az egyedfejlődés során megismétli! A tavaszi friss levelek pereme még többszörösen szeldelt, de mire a levelek teljesen kifejlődnek, a levélalak kétlebenyes lesz, sőt a középső bevágás teljesen el is tűnhet, lekerekített háromszög alakúra „formálva” a levelet.

A Ginkgo törzsének maradványai az ősmaradvány anyagban nehezen elkülöníthetők a fenyőféléktől, mert ezek is gyantajáratokat tartalmaznak. Egyik ősi nemzetségének, a Baierának a levelei a Mecsek hegységi felső-júrában gyakoriak, de törzs maradványokat is írtak le innen.

A harmadidőszakból sok a Ginkgo maradvány hazánkban is, az utolsó képviselőik a felső-pannonból (9-5,5 millió év) ismertek. A pulai- és a gércei alginitben (felső-pannon, pliocén) megtalálták a levélmaradványait.

A Ginkgo biloba minden tekintetben a legkülönlegesebb növényfaj! Képzeld el, mintha egyetlen dinoszaurusz faj túlélte volna a kréta végi kihalást!

Újabb kori története, elterjedése a nyugati világban.

A különleges fára egy Kampfer nevű német katonaoorvos figyelt fel Japánban. 1712-ben adott ábrát és leírást a növényről, majd nemsokára a mag is eljutott Európába.

Az első csemete az utrechti (Hollandia) botanikus-kertben nevelkedett, az 1750-es évek körül már Angliába is eljutott. 1784-ben indul Amerika meghódítására, az első Ginkgot Philadelphiában ültették.

A bécsi fűvészkertbe 1768-ban telepítették, és innen került hamarosan Magyarországra is. Először kastélyok, parkok díszfája lett, később ültették utcai fasornak is. Városainkban, falvainkban a mai napig sok helyen megtalálható.

A Ginkgo nevet Kampfer adta, a japán név bonyolult átírásával és némi elírással. A nevet Linné átvette, kiegészítve a biloba fajnévvel, ami a kifejlett levelek ketté osztott voltára utal.

A páfrányfenyő Kínai eredete csak hosszú idő elteltével tisztázódott. Először úgy gondolták, hogy nincs természetes élőhelye, csak kolostorkertekben, parkokban fordul elő, mint „szent fa”. Az 1910-es években a Ginkgo igazi otthonára Frank Meyer - Kínában végzett botanikai kutatásai során – bukkant rá a TienMu San hegyvidéken. A hegyvidék átlag magassága 1000 méter körüli, a hegyek lankáin Meyer egy kb. tíz négyzetkilométernyi területen szinte teljesen Ginkgóból álló erdőre bukkant. Először kétségbe vonták felfedezését, de ma már a tudományos világ elfogadja, hogy a TienMu San hegyvidék a Ginkgo őshazája.

A fához kapcsolódó számtalan érdekességből néhány:

- Élő kőületnek először Darwin nevezte. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a faj hosszú földtörténeti időn át (több tíz vagy száz millió év) változatlan maradt, ill. azt, hogy eltűnik a fossziliák közül (kihaltak hiszik), majd mégis előkerülnek élő példányok. A Ginkgo biloba kb. 67 millió éve változatlan formában van jelen a Földön!
- A biloba fajnév a levél kettéosztottságára utal.
- Az egyedek az első 20 – 30 (40) év alatt lassan növekszenek, utána viszont akár évente 0,5 métert is nőhetnek a hajtásaik évente.
- A magot húsos köpeny veszi körül, ami bomláskor kellemetlen illatot áraszt, viszont így távol tartja a rovarokat (szúnyog riasztó).
- Apró barackra emlékeztető magját (2 – 3 cm) a keleti konyha évezredek óta használja. A kínai császárok csemegéként fogyasztották, de a gyógyhatása is évezredes múltra tekint vissza.
- Leveleinek gyógyhatását a nyugati orvoslás is elismeri (Bilobil).
- Európába Japánból került, de őshazája Kína. Kínában a XI. században, a Szung-dinasztia idején vált ismerté.
- Régi kínai nevét ringló nagyságú, fényes barackra emlékeztető terméséről kapta; jihsing, vagyis ezüstbarack. A levél alakja miatt nevezték ja csió-nak is, ami kacsalábat jelent.
- Első növényteni leírása 1596-ból származik (Pan Cao Kung Mu több kötetes növénytana).
- Egész Kínában elterjedt növény, törpe, szobanövény változatát is sikerrel termesztik.
- A nagyobb, idősebb fák ágain kusza indakötegek fejlődnek, melyek a földig leérve gyökeret eresztenek, levelet hajtanak.

- A tudomány először fenyőfélének tekintette, húsos burkú termése miatt a tiszafa-félék (Taxaceae) osztályába sorolták.
- Egy japán botanikus (Hirase) fedezte fel, hogy a megtermékenyítést mozgó spermasejt (spermatozoid) végzi. Ez a fenyőknél, tiszafáknál és az összes virágos növénynél teljesen ismeretlen, csak a páfrányoknál és a szágópálmáknál fordul elő! A Gingko biloba teljesen elszigetelt faj a mai növényvilágban.
- Szép sudár fa fejlődik belőle, a rovarkártevők nem bántják, a nagyvárosi körülményeket jól bírja. A modern nagyvárosi környezetet éppen az egyik legősibb ma élő fa bírja a legjobban!

A legismertebb irodalmi megjelenítése Goethe-hez kötődik. A természettudományok iránt erősen érdeklődő költőt a levél különleges megjelenése ihlette meg. Az alábbiakban két különböző fordításban olvashatjuk.

Gingko biloba

Napkeletről jött a fája,
és most itt kertemben él.
Sejtelemmel nézek rája,
titkot kérd e falevél.

Egyetlenegy teremtmény-e
mely megosztá önmagát?
Vagy egy választott pár lénye
lett eggyé e lombon át,

Verseimben leltem választ
erre, mélyet és nagyot.
Érezhetted bennük már azt:
egy s mégis kettős vagyok.

Fordította: Harsányi Zsolt

Gingko biloba

E keletről gondjaimra
bízott fának levele
a tanult főt okosítja,
titkát fejtven vele.

Egyetlen élő levélkét
látunk kettéválva mi?
Vagy kettőt, mik eltökélték:
egynek fognak látszani?

E kérdésre, mit megoldott
elmém, választ így adok:
nemsejti-e dalom, hogy
egy s mégis kettős vagyok.

Fordította: Kálnoky László

Mocsári ciprus

A várások „sarkában” álló nagy mocsári ciprus (Virginiai mocsári ciprus: *Taxodium distichum*) növényrendszertanilag a fenyőfélékhez (Coniferopsida) tartozik.

A fésűsen elálló tűleveleit a fiatal hajtásokkal együtt ősszel lehullatja. Toboza gömbölyű, közel négyzet alakú tobozpikkelyekkel. A törzs általában alul kiszélesedő, jellegzetes alakú. Az állandóan, vagy ideiglenesen vízzel borított termőhelyen jellegzetes, belül üreges, legömbölyített végű léggyökereket növeszt. Észak-Amerika kiegyenlített klímájú mocsaras vidékein, árterületein három faja él (Virginia, Florida). Magyarországon parkokban, arborétumokban találkozhatunk vele. Nagyon szép mocsári ciprus fasor (allé) van Hévízen.

Őstörténete:

Az első képviselőik az eocén korban (55-37 millió év) jelentek meg, a harmadidőszak során (67-2,6 millió év) nagyon elterjedtek, egészen a pliocénig (5,3-2,6 millió év). Törzsük tömeges felhalmozódása a fiatalabb barnaköszén-képződésben jelentős szerepet játszott.

Érdekességek:

- Az állandóan, vagy időszakosan elárasztott termőhelyein az 50 magasságot is eléri.
- Argentínában és a Paran deltájában erdészetileg is telepítik.
- Fja puha, de tarts, vasúti talpfnak is alkalmas.
- Lggykerei könnyű fajsúlyuk miatt parafa helyett használhatók, pl: halászhálók szjnak.
- Egyetlen Európai előfordulása Dél-Olaszországból ismert.
- A ciprus név a görög eredetű latin *cyprus* ’henna; tvistelen fagyal’ nvnynevbl ered, és átvette a szintén latin *cypressus*, *cyparissus* ’ciprus jelentését.
- Közeli rokonai a mammutfenyk (*Sequoiagiganteum*) a föld legnagyobb élőlényei; magasságuk meghaladhatja a száz métert, trzstmrjk pedig a 8 métert is elérheti.

Egy kis geológiai magyar világszenzáció (ráadás):

2007-ben a bükkábrányi lignit külfejtésben 15 db., 8 millió éves mocsári ciprus trzsmaradvnyt találtak!

Bükkábrány térsége 8 millió éve – a pannon korban (ks miocén) – az akkor létező Pannon-t északi peremén, mocsári környezetben helyezkedett el. A ks miocén Pannon tavat az északról rkezt folyók tltttk fel. A part menti lapos részeken hatalmas mocsarak alakultak ki, többek között *Taxodium* erdőkkel. Egy ilyen erdő 15 db fájának 4 – 6 méter magas, 1,5 – 3,5 méter átmérőjű, eredeti helyzetben lévő trzst trtk fel a lignit bányászat során.

Vilgszere ritka, hogy az ilyen nagy méretű fk élethelyzetben és eredeti anyagukban – tehát nem kovsodva és nem szenesedve – maradjanak meg. A sejtfalakat szilárdító, rugalmas cellulz jobbára lebomlott, csak a plasztikus lignin maradt meg. Ezért a bnynedves környezetből a szabad levegőre került trzsk gyorsan repedezni kezdtek, a sztess fenyegette őket. Csak a gyors és szakszerű konzerválás mentette meg a leleteket. A mocsarat a fákkal együtt hirtelen rkezt homok temette be. A térség 8 millió évvel ezelőtti éghajlata szubtrópusi lehetett. A növényvilágot uraló mocsári ciprus-flk pusztulása és lebomlása révén alakultak ki a ma ismert – s bányászott – lignittelemek.

Devecseri Gábor: Mocsári ciprus

Mocsári ciprus, ki gykerekiddel
llegzel, szívem tled mit tanulhat?
Hogy te is gy tgy: sohase feledd el
-mert általa lsz tovább – a mltat.

Borostyán

A várfal gyönyörű borostyánjait a körsétánk utolsó szakaszán csodálhatjuk meg. A körséta során látott fákkal együtt a várfal borostyánjai is védettek.

A borostyánfélék családjába rendszeren kúszó, fás növények tartoznak. A Hedera nemzetségnek ma 6 faja ismeretes.

A borostyán (*Hedera helix*) árnyas erdők talajon kúszó, vagy a fákra apró légyökereivel felkapaszkodó, atlanti-mediterrán jellegű örökzöld növény. Termése mérgező, levele azonban gyógynövény. Szaponin tartalma miatt köptető, nyálkaoldó és enyhe görcsoldó hatású.

A borostyán úgynevezett gyökérkapaszkodó, tehát *nem* élőködő növény!

Virágai fürtökben álló ernyővirágzat, sárgás-zöld színű, nem feltűnő, megporzásukat általában a legyek végzik. Ősszel virágzik, és kékes-fekete bogyói tavaszra érnek be.

A sírok növénye, azt hirdeti, hogy a síron túl is van élet. Romokat, leomlott falakat díszít, felkúszik a száradt fákra. A régi görög monda szerint Dionüszosz, Zeusz fia telepítette be a völgyeket, erdőket borostyánnal, és ajándékozta meg az embereket a szőlőtőkével is.

A borostyán a szőlő örökzöld párja.

Östörténete: Maradványait már az alsó-krétától ismerjük, a harmadidőszakban Európában is több helyen előfordult, az egész északi féltekét meghódította.

Érdekességek:

- A virágos, ill. a természetes hajtások levelei egyszerűek, tagolatlanok, az idősebb hajtásaié viszont karéjosak. Ezt a jelenséget nevezzük heterofilliának.
- A borostyán közeli rokona a ginzeng gyökér (*Panaxschin-seng*).
- A borostyán név szláv eredetű, a cseh *brstyan* átvétele, de lehetséges a szerbhorvátból való származtatása is.
- A földtörténeti harmadidőszakban több faja élt, mint ma.
- Hajtásainak vastagsága akár az 1 – 2 métert is elérheti.
- Igen hosszú ideig, 400 – 500 évig is élhetnek.
- Csak a 8 – 10. életévétől, a felkúszó hajtásain virágzik.
- A keresztény művészetben az örök élet és a hűség szimbóluma.
- Dionüszosz szobrát borostyánnal koszorúzták, és a borivók is ilyen koszorút viseltek.
- A rómaiaknál Bacchus szent növénye volt.
- A rajnai borvidéken még napjainkban is – a szőlő virágzása után – a borházak ajtaját borostyánnal díszítik.
- A középkorban a barátság jele volt a zöld hajtások elküldése.
- Petőfi Sándor színészi álneve Borostyán volt.

Jékely Zoltán: Borostyán

Kezemben egy fehér borostyán,
május, május: hová loholsz?
Kihullok egy fekete rostán,
jaj, zuhanásom, szörnyű gyors.
Borostyánszag, légy síri postám!

Síromba szállj le, s újra lengj föl,
hozd csókok mézes bársonyát,
hozz hírt csókos, vén cinteremről,
hol mindig történnek csodák.
Bár Te maradj a szerelemből!

Források:

- Galács András: Élő kövületek, Gondolat Zsebkönyvek
Gondolat, Budapest 1983.
- Dr. Géczy Barnabás: Ősnövénytan
Tankönyvkiadó, Budapest 1972.
- Dr. Hortobágyi Tibor: Növényrendszertan
Tankönyvkiadó Budapest 1979.
- Uránia Növényvilág, Magasabbrendű Növények I. – II.
Gondolat Kiadó, Budapest 1980.
- Rácz János: Növénynevek enciklopédiája
Az elnevezések eredete, a növények kultúrtörténete és élettani hatása
- Kázmér Miklós: Taxodium mocsárerdő a bükkábrányi felső-pannon rétegekben
Kirándulásvezető a Magyarhoni Földtani Társulat Őslénytan-
Rétegtani Szakosztályának 2007. július 24.-i terepbejárásához
- Világritkaság a 8 millió éves bükkábrányi erdőmaradvány
National Geographic
- Takács Márton, Malatinszky Ákos: Az Európai hárs kultusz áttekintése és a Dunántúl
legnagyobb hársfái

Tájökológiai lapok 7(2): 457 – 464 (2009)

- Publius Ovidius Naso: Metamorphoses /Átváltozások/
- Devecseri Gábor: Összegyűjtött versek
Magvető Könyvkiadó Budapest, 1974.
- Ferenczy Béni: Fák könyve
Magyar Helikon 1976.